

КОЛОКАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СПОЛУЧЕНЬ (НА ПРИКЛАДІ КОРПУСНОГО ПЕРЕКЛАДУ ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ НАТО)

Дем'янчук Ю.І., к.е.н., викладач

*Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
вул. Клепарівська, 35, м. Львів, 79000, Україна*

y.demianchuk@gmail.com

У статті розглядаються військові сталі вирази та їх колокаційні властивості. Аналізуються, зокрема, офіційні документи НАТО як особливий міжнародний комунікаційний чинник. Аналіз військових фразеологізмів здійснюється на синтаксичному та стилістичному рівнях. Вказується на важливість якісного перекладу спеціалізованих термінологічних виразів, особливо в умовах геополітичних змін та можливості входу окремих країн до альянсу. Саме застосування корпусного паралельного перекладу дає можливість реалізувати мовно-лінгвістичні вимоги офіційно-ділового стилю: еквівалентність перекладу, збереження прагматики оригіналу в перекладі, що передбачає звернення до визначення особливостей спеціального військового перекладу на всіх мовних рівнях. Відповідно, корпусний переклад військових витягів із документів НАТО став основою для створення короткого словника сталих термінологічних виразів на військово-політичну тематику.

Ключові слова: колокаційні властивості, термінологічні сталі вирази, військова термінологія, документи НАТО, паралельний корпус тексту, електронний словник, НКРМ (Національний корпус російської мови).

КОЛОКАЦИОННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ВОЕННЫХ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИХ ВЫРАЖЕНИЙ (НА ПРИМЕРЕ КОРПУСНОГО ПЕРЕВОДА ОФИЦИАЛЬНЫХ ДОКУМЕНТОВ НАТО)

Демьянчук Ю.И., к.э.н., преподаватель

*Львовский государственный университет безопасности жизнедеятельности,
ул. Клепаривская, 35, г. Львов, 79000, Украина*

В статье рассматриваются военные выражения и их колокационные свойства. Анализируются, в частности, официальные документы НАТО, как особый международный коммуникационный фактор. Анализ военных фразеологизмов осуществляется на синтаксическом и стилистическом уровнях. Указывается и важность качественного перевода специализированных терминологических выражений, особенно в условиях геополитических изменений и возможности вхождения отдельных стран в альянс. Именно применение корпусного параллельного перевода дает возможность реализовать культурно-лингвистические требования официально-делового стиля: эквивалентность перевода, сохранение прагматики оригинала в переводе, что предполагает обращение к определению особенностей специального военного перевода на всех языковых уровнях. Соответственно, корпусный перевод военных выписок из документов НАТО стал основой для создания краткого словаря устойчивых терминологических выражений на военно-политическую тематику.

Ключевые слова: колокационные свойства, терминологические устойчивые выражения, военная терминология, документы НАТО, параллельный корпус текста, электронный словарь, НКРЯ (Национальный корпус русского языка).

COLLOCATION FEATURES OF MILITARY TERMINOLOGICAL EXPRESSION (ON THE EXAMPLE OF CORPUS TRANSLATION OF NATO OFFICIAL DOCUMENTS)

Demianchuk Y.I., PhD in economics, lecturer

*Lviv State University of Life Safety
Ukraine, 79000, Lviv, 35 Kleparivska str.*

The study considered the military terminological constant expressions and its collocation properties for the purpose of processing in the English-Ukrainian electronic thesaurus. It analyzed, in particular, the NATO official documents as a special international communication factor. Defines the place of military terminological stable expressions of NATO in common terminological system. With automatic extraction

terminological expressions based on statistical methods from the Russian National Corpus the actual in research is the use of parallel corpuses in the allocation of terminological collocations. In military terminology and phraseology combinations NATO has terms related to the field of language, or terminology collocations. Terminology collocation is defined in this case as steady combination of words in the language, the formation of which is due to the conceptual system of a particular field in which it is used. Lexical compatibility is the most objective criterion for describing the semantics of terminology collocation, as characterized by selectivity lexemes that combined with each other and ensures its semantic correctness. The study examined two-, three-, four-words (or more) collocations of NATO military stable expressions using the corpus analysis. Military terminology connections from NATO's documents as a special lexical-semantic and stylistic phenomenon are different from other general military and political terminology systems. The NATO's military stable expressions – a phrase with varying degrees of conceptual stability (free, partly redefined and rethought completely). Terminology status of such combinations is determined using the criteria of "terminological": associative connection with the military, semantic integrity of phrases relationship with a single concept. Criteria for such terminological can be used as an additional tool in semantization collocations for bilingual (or multilingual) dictionary-thesaurus. A structure of modern military sustainable terms of NATO is constantly changing due to regular necessary updating of the vocabulary and the creation of new weapons, methods of ATO, hostilities in some regions. Analysis of the military phraseologisms carried out on syntactic and stylistic levels. The high-quality translation of specialized terminology expressions is important, especially in the context of geopolitical changes, and individual countries the possibility of entering into an alliance. The parallel corpus translation helps to realize the language and linguistic requirements for official-business style: equivalence translation, preserving the original pragmatics in translation, which implies a reference to the definition of the special features of the military transfer at all language levels. Therefore, the study is a basis for the selection of terms collocations in the military area. It consists of several stages: forming the corpus of political texts; choice the corpus manager (AntConc); establishing the list of most frequency words; choice the selection tool of collocations (Clusters); selection the collocation by the principle of syntactic and semantic integrity. Based on the corpus research the description is possible of structural and semantic characteristics of collocations of NATO military constant expressions. Accordingly, the corpus translating of military excerpts from NATO documents became the basis for creating a short dictionary of constant terminological expressions for military and political issues.

Key words: collocation properties, terminological constant expression, military terminology, NATO documents, a parallel corpus of text, electronic dictionary, RNC (Russian National Corpus).

Постановка проблеми і стан її вивчення. Серед військової термінології НАТО виокремлюються багатозначні сталі вирази з чіткою колокаційною структурою. Завдяки автоматичному вилученню термінологічних словосполучень (колокацій) на базі статистичних методів з НКРМ (Національного корпусу російської мови), актуальним у процесі дослідження стало використання паралельних корпусів у виділенні термінологічних колокацій, автоматичне вилучення термінологічних сполук із використанням заходів додаткових функцій паралельного корпусу НКРМ (M і t-score, корпус-менеджер AntConc), застосування методів автоматичного вилучення двослівних термінів з тексту (на основі морфологічних шаблонів) з метою формування термінологічних ресурсів; реалізація методів автоматичного формування складу сталих термінологічних виразів за офіційними текстами НАТО.

Попри значну кількість монографій із корпусного перекладу та особливостей застосування технічного й мовознавчого інструментарію (Т. В. Бобкова [1], Ю. Г. Кочарян [2; 3], А. Г. Рябов [5], С. В. Соколов [6], S. Hoffmann, Т. McEnery і А. Hardie та інші), бракує достатньої кількості досліджень колокації військових сталих виразів, що зумовлює актуальність пропонованої статті.

Мета дослідження – проаналізувати колокації військових сталих виразів НАТО, з перспективою їх оформлення в англійсько-український електронний тезаурус.

Концептуальні завдання: визначити місце військових сталих виразів НАТО у загальній термінологічній системі; на основі корпусного аналізу, розглянути дво-, три-, чотирислівні (і більше) колокації військових сталих виразів НАТО; запропонувати

короткий двомовний (українсько-англійський) тезаурус військових фразеологізмів із офіційних документів НАТО.

Виклад основного матеріалу та результати дослідження. Військові термінологічні сполучення із документів НАТО як особливе лексико-семантичне та стилістичне явище відрізняються від інших загальних військово-політичних термінологічних систем.

Військові сталі вирази НАТО – це словосполучення, що мають різний ступінь понятійної стійкості (вільні, частково переосмислені й повністю переосмислені). Тобто, це словосполучення, термінологічний статус яких визначається за допомогою критеріїв «термінологічності» [3, с. 353]: асоціативного зв'язку з військовою сферою, смисловою цілісністю словосполучення, співвідношення з єдиним поняттям. Критерії такої термінологічності можуть бути використані як додатковий засіб семантизації колокацій у двомовному (або багатомовному) словнику-тезаурусі.

У військовій термінології та фразеологічних сполученнях НАТО є терміни, що належать до сфери мови, або термінологічні колокації. Термінологічна колокація визначається, у такому випадку, як стійке поєднання слів у мові, формування якого зумовлено понятійною системою певної галузі, у якій вона використовується. Будучи одиницею мови, термінологічна колокація є результатом мовного зв'язку. Лексична сполучуваність є найбільш об'єктивним критерієм опису семантики термінологічної колокації, оскільки характеризується вибірковістю лексем, котрі поєднуються між собою, і забезпечує її смислову правильність (Таблиця 1) [4; 7].

Таблиця 1 – Фрагмент аналізу багатослівних англійськомовних колокацій (area, public, radio, exercise, European) тощо

Колокації з двох слів	Колокації з трьох слів	Колокації з чотирьох слів
<p>area bombing Bombing of a group of targets constituting an area rather than a pinpoint target.</p> <p>майданні бомбометання Бомбометання по групі цілей на відміну від бомбометання по точкових цілях.</p> <p>area dispensers Riot control agent dispensers mounted in the walls and ceilings of prison facilities.</p> <p>майданні розпилювачі Розпилювачі хімічних речовин, що застосовуються для придушення масових заворушень; встановлюються на стінах і стелях пенітенціарних установ.</p> <p>area of cooperation (АОС) сфера співробітництва</p> <p>area of deployment 1. зона (район) розгортання; 2. місце дислокації</p> <p>area of influence A geographical area where a commander is directly capable of influencing operations. See also area of interest, area of operations, area of responsibility</p>	<p>area control centre (ACC) районний диспетчерський центр (РДЦ); диспетчерський пункт сектора УВС.</p> <p>area denial operation блокування району</p> <p>area interdiction operation An operation aimed at preventing or hindering enemy operations in a specified area.</p> <p>ізоляція району, операція з блокування району; блокування дій супротивника Операція з метою запобігання або скоювання дій супротивника в заданому районі.</p> <p>area of combat operations район бойових дій</p> <p>area of common interest (ACI) (CAI) зона спільних інтересів (ІСВІ)</p> <p>area of operational interest (AOI) In air defence, an area in which automatic cross-telling of tracks of interest is provided to an adjacent site based on established criteria, such as identity and location.</p> <p>зона оперативного стеження радіолокації</p>	<p>area air defence commander (AADC) Commander responsible for all air defence operations within his assigned area.</p> <p>Командувач районом ППО – Посадова особа, відповідальна за протиповітряну оборону призначеного їй району.</p> <p>equipment and ordnance recognition визначення належності військової техніки і босприпасів</p>

<p>зона бойового впливу; зона досяжності «своїх» засобів ураження Район, у якому командир (командувач) може безпосередньо впливати на хід бойових дій. Також – зона особливої уваги, зона операцій (бойових дій), зона відповідальності.</p> <p>area of interest The area of concern to a commander relative to the objectives of current or planned operations, including his areas of influence, operations and / or responsibility, and areas adjacent thereto.</p> <p>зона особливої уваги Район, який має особливе значення для командира (командувача) з точки зору цілей поточних або майбутніх бойових дій, що вміщує виділені йому зони: бойової дії, бойових дій і (або) зону відповідальності, а також сусідні з ними зони. Також: зона бойової дії, зона досяжності «своїх» засобів ураження, зона операцій (бойових дій), зона відповідальності.</p> <p>area of separation A designated area or locality, agreed by the parties involved, from which conflicting parties have withdrawn their units into specified regions, the remoteness of which precludes the use of firearms, artillery or other weapons by any of the conflicting parties. Also called demilitarized zone; see also buffer zone</p> <p>зона роз'єднання сил, зона роз'єднання конфліктуючих сторін Погоджена із зацікавленими сторонами і позначена ділянка території (місцевості), з якої виведені збройні формування конфліктуючих сторін у зазначені райони, віддаленість яких виключає можливість застосування будь-якою з конфліктуючих сторін стрілецького, артилерійського та іншого озброєння. Також – демілітаризована зона; буферна зона.</p> <p>area search пошукова операція в заданому районі</p>	<p>У протиповітряній обороні – це зона, у якій на основі встановлених критеріїв (належність, тип і місцезнаходження цілі) здійснюється автоматична передача даних перехресної проводки потенційно значущих цілей на сусідню позицію радіолокаційних станцій.</p> <p>area of operations (AOO) зона операції (бойових дій), район операції (бойових дій), район проведення операції (бойових дій)</p> <p>radio frequency (RF) weapons A class of weapons which transmit short, high-powered pulses of electromagnetic radiation over significant ranges.</p> <p>радіохвильова зброя Клас зброї, принцип дії якої заснований на передачі коротких електромагнітних імпульсів високої потужності на значній відстані.</p> <p>radio-holographic detection радіолографічне виявлення</p> <p>Public Diplomacy Division (PDD) Відділ громадської дипломатії</p>	
--	--	--

Колокації з п'яти слів	Колокації з шести слів
<p>European Security and Defence Policy (ESDP) Європейська політика безпеки і оборони</p> <p>European Working Group on Non-lethal Weapons (EWG-NLW) Founded in 1998 by Austria, Czech Republic, France, Germany, Italy, Netherlands, Russia, Sweden, United Kingdom.</p> <p>Європейська робоча група зі зброї не смертельної дії Заснована в 1998 році Австрією, Чеською Республікою, Францією, Німеччиною, Італією, Нідерландами, Росією, Швецією та Великою Британією.</p>	<p>beyond-the-horizon ground-based radar наземна надгоризонтна РЛС дальнього виявлення</p>

Загалом в основі творення запропонованих термінів лежить метафора: «area of separation» – «зона розведення сил, зона роз'єднання конфлікуючих сторін»; «Rack» не як «сітка», а як «бомботримач»; «Bay» саме як «бомбовий відсік»; створення терміна з власного морфемного інвентаря власної мови або з інтернаціональних елементів: «range finder» – «далекомір»; «Altimeter» – «висотомір»; «Early warning» – «далеке попередження»; «Reentry vehicles» – «бойові частини» [3, с. 121; 4]. У таких сталих виразах немає синонімів.

Основні англійські військові терміни з документів НАТО є багатокомпонентними (представлені словосполученнями): «stand-off weapon» – «зброя, яка застосовується поза зоною дії»; «Dense ECM environment» – «умови сильної радіоелектронної протидії» [3, с. 122; 4].

Також, структура сучасних військових сталих термінів НАТО безперервно змінюється за рахунок постійного необхідного оновлення лексики та створення нової зброї, методів ведення АТО, військових дій в окремих регіонах. Наприклад, дієслово *to insert* може вживатися в значенні «розміщення військової сили, або оборонної сили» [4; 6, с. 352]: This equipment allows us **to insert** a substantial deterrent force onto the Arabian Peninsula in a fraction of the time that took us in 1990. Дієслово *to eject* – у значенні «витіснення, залишення попередніх позицій» [4; 6, с. 353]: While the Desert Storm coalition ejected the Iraqi army from Kuwait in». Дієслово *to provide*, крім свого основного значення «забезпечувати», може перекладатися як [4; 6, с. 353]:

а) призначати: The Chairman of the Joint Chiefs of Staff shall provide a representative to PCC / CT, the DoD AT Coordinating Committee, a representative to the DoD Worldwide AT Conference, and an observer to the OSPG. (Голова Об'єднаного комітету керівників штабів призначається представником складу Координаційного комітету по боротьбі з тероризмом.);

б) давати вказівки, доповідати: The Under Secretary of Defense (Comptroller) shall provide information to DoD components on how to identify force protection funds within budget submissions and executions; and, provide reports on force protection funds as requested by the Secretary of Defense and the Chairman of the Joint Chiefs of Staff. (Заступник міністра оборони (з ревізійно-фінансової сфери) дає вказівки підрозділам Міністерства оборони ... доповідає з питань фінансування програми захисту військових баз.);

в) здійснювати: The Assistant Secretary of Defense for Special Operations and Low-Intensity Conflict shall provide policy oversight and guidance to the DoD Components in support of

respective AT efforts. (Помічник міністра оборони зі спеціальних операцій і конфліктів малої інтенсивності здійснює нагляд і керує діями структурних одиниць Міністерства оборони.);

г) розробляти: The Assistant Secretary of Defense for Command, Control, Communications and Intelligence shall provide physical security programs, counterintelligence, general program and budget policy support to the DoD Combating Terrorism and DoD Foreign Counterintelligence Programs. (Помічник міністра оборони з питань командування, управління, зв'язку і розвідки розробляє програми щодо забезпечення фізичного захисту.);

д) проводити: The Director, Defense Intelligence Agency provides security vulnerability assessments for Defense Attaché Office personnel overseas on a routine and emergency basis. (Директор Розвідувального управління Міністерства оборони проводить оцінку ступеня захисту.); [4; 6, с. 353].

Особливу роль відіграє термін **area** для позначення спеціального командування в межах географічних зон відповідальності. Сюди входить: зона розведення сил, зона роз'єднання конфліктуючих сторін; зона особливої уваги; зона майданних бомбометань; зона операції (бойових дій), район операції (бойових дій), район проведення операції (бойових дій) тощо [4].

Висновки. Отже, корпусне дослідження на матеріалі офіційних текстів НАТО є основою виділення термінологічних колокацій у військовій сфері, що складається з декількох етапів: формування корпусу військово-політичних текстів; вибір корпусного менеджера (AntConc); встановлення списку найбільш частотних слів; вибір інструменту виділення колокацій (Clusters); відбір колокацій (повторювані терміни, як опорні слова колокації) за принципом синтаксичної і семантичної цілісності [7].

На основі результатів корпусного дослідження уможлиблюється опис структурно-семантичних характеристик колокацій військових сталих виразів НАТО. Структурні особливості колокації багато в чому збігаються зі структурними особливостями термінологічного словосполучення у сфері мілітаризації та ведення військових дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобкова Т. В. Теоретико-методологічні підходи до вивчення колокацій / Т. В. Бобкова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія. — 2014. — Т. 17, № 2. — С. 14–22.
2. Кочарян Ю. Г. Языковая природа военного термина / Ю. Г. Кочарян // Вестник Адыгейского государственного университета. Сер. : Филология и искусствоведение. — 2012. — Вып. 1. — С. 256–261.
3. Кочарян Ю. Г. Метафора и метонимия в терминологии (на примере английской военной терминологии) / Ю. Г. Кочарян // Вестник Университета Российской Академии Образования. — 2012. — № 1. — С. 120–123.
4. Офіційний сайт архівних документів «НАТО» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts.htm.
5. Рябов А. Г. Метафора в терминологии : (на примере военной терминологии) / А. Г. Рябов // Вестник Костромского государственного университета им. Н. А. Некрасова. — 2009. — Т. 15, № 3. — С. 149–154.
6. Соколов С. В. Многопризнаковая номинация в современных терминосистемах : (на примере немецкой и русской военной терминологии) / С. В. Соколов // Преподаватель XXI век. — 2014. — № 1, ч. 2. — С. 351–355.
7. Сайт Национального корпуса русского языка: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ruscorpora.ru/corpora-biblio.html>.

REFERENCES

1. Bobkova, T. V. (2014), Theoretical and methodological approaches to the study of collocation, *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho linhvystychnoho universytetu. Seriya: Filolohiia* [Bulletin of Kyiv National Linguistic University. Series: Philology], vol. 17 (2), pp. 14–22.
2. Kocharian, Yu. H. (2012), The language nature of the military term, *Vestnik Adygeyskogo gosudarstvennogo univversityeta* [Bulletin of the Adygeya State University], Iss. 1, pp. 256–261.
3. Kocharian, Yu. H. (2012), Metaphor and metonymy in term formation (in English military terminology example), *Vestnik Univversityeta Rossiyskoy Akadyemii Obrazovaniya* [Bulletin of the University of Russian Academy of Education], No. 1, pp. 120–123.
4. Official website of NATO archival documents, available at: http://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts.html (daily access).
5. Ryabov, A. G. (2009), Metaphor in term formation: (in the example of military terminology), *Vestnik Kostromskogo Gosudarstvennogo Univversityeta im. N. A. Nyekrasova* [Bulletin of the Kostroma State University named after N. A. Nekrasov], Vol. 15 (3), pp. 149–154.
6. Sokolov, S. V. (2014), Nomination of multi in modern terminological system: (for example, German and Russian military terminology), *Prepodavatyel XXI vek* [Teacher XXI century], No. 1, part 2, pp. 351–355.
7. Website of Russian National Corpus, available at: <http://www.ruscorpora.ru/corpora-biblio.html> (daily access).

УДК 81:395:177:395.6/7

МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ ЯК ОБ'ЄКТ ПОЛІАСПЕКТНОГО ВИВЧЕННЯ

Деревянко Ю. М.

Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
juliad88@list.ru

У статті проаналізовано погляди на явище мовленнєвого етикету, відображені в концепціях різних парадигм. Окреслено функції етикету в комунікативному процесі. Особливу увагу акцентовано на розумінні мовленнєвого етикету як семіотичної системи. Етикетні знаки носять системний характер і виявляються в шаблонних ситуаціях вітання, прощання, подяки тощо. Виявлено опозиційний характер елементів мовленнєвого етикету як знакової системи. Окремо проаналізовано функції вербальних та невербальних етикетних знаків. Підкреслюється необхідність вивчення мовленнєвого етикету, як невід'ємної частини поведінки та культури спілкування комунікантів.

Ключові слова: мовленнєвий етикет, мовленнєвий акт, комунікативний процес, комунікативна стратегія, етикетні формули, вербальна / невербальна комунікація.

РЕЧЕВОЙ ЭТИКЕТ КАК ОБЪЕКТ ПОЛИАСПЕКТНОГО ИЗУЧЕНИЯ

Деревянко Ю. Н.

Запорожский национальный университет, ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина

В статье проанализированы существующие взгляды на явление речевого этикета, отображенные в концепциях разных парадигм. Определены функции этикета в коммуникативном процессе. Особое внимание акцентировано на понимании речевого этикета как семиотической системы. Этикетные знаки носят системный характер и проявляются в типичных шаблонных ситуациях приветствия, прощания, благодарности и т.д. Выявлен оппозиционный характер элементов речевого этикета как знаковой системы. Отдельно проанализированы функции вербальных и невербальных этикетных знаков. Подчеркивается необходимость изучения речевого этикета, как неотъемлемой части поведения и культуры общения коммуникантов.

Ключевые слова: речевой этикет, речевой акт, коммуникативный процесс, коммуникативная стратегия, этикетные формулы, вербальная / невербальная коммуникация.